

Pavica Mrazović, Ivo Runtić

KNJIŽEVNI TEKSTOVI U NASTAVI NJEMAČKOG JEZIKA

(U povodu Internacionalnog simpozija profesora njemačkog jezika u Moskvi)

U organizaciji Udruženja profesora njemačkog jezika SSSR-a (Asocijacija predavatelei nemeckogo jazyka = APNJA) kao ogranka Internacionalnog udruženja profesora njemačkog jezika (Internationaler Deutschlehrerverband = IDV) i uz pomoć Internacionalnog udruženja profesora stranih jezika (Fédération Internationale des Professeurs de Langues Vivantes = FIPLV), a u okviru projekta UNESCO-a: »Education and information concerning human rights, peace and international understanding«, održan je na Institutu za strane jezike »Maurice Thorez« u Moskvi od 22. do 27. septembra 1985. simpozij s okvirnom temom »Nastava njemačkog jezika kao stranog u službi sporazumijevanja među narodima (prikazano na primjeru izbora i obrade književnih tekstova)«.

Internacionalno udruženje profesora njemačkog jezika (IDV) osnovano je 1968. god. upravo u Zagrebu, kad je održan X jubilarni kongres Internacionalnog udruženja profesora stranih jezika (FIPLV) pod predsjedništvom prof. dra Rudolfa Filipovića. Od tada je u nejednakim razmacima održano više kongresa — prvi 1969. god. u Münchenu, zatim u Leipzigu, Salzburgu, Kielu, Dresdenu, Nürnbergu, a posljednji u Budimpešti 1983. god. Sljedeći kongres održava se u Bernu 1986. god. Svaki od tih kongresa neposredno odražava razvoj i lingvističke misli u svijetu i metodičke konzekvencije koje proizlaze iz različitih shvaćanja znanosti o jeziku i njene aplikacije u nastavi stranih jezika.

Od proljeća 1982. god. počelo se na poticaj FIPLV-a — u Internacionalnom udruženju profesora njemačkog jezika — s pripremama za aktivno sudjelovanje, članova Udruženja u okviru spomenutog UNESCO-ovog projekta, pri čemu je trebalo ispitati i potaknuti odgajanje mladih u duhu sporazumijevanja među narodima, za međunarodnu suradnju i mir, sve s pozicija nastave njemačkog jezika kao stranog. Doprinos tog Udruženja sporazumijevanju među narodima odgovara i oficijelnim ciljevima Udruženja (IDV — statut, član 3), što se i inače smatra najvažnijim i prioritarnim zadatkom. Taj je zadatak i u skladu s apelom konferencije UNESCO-a od aprila 1983, koji se odnosi na odgajanje mladih za mirnu koegzistenciju među narodima.

U toku priprema razmatrana je i tema jednog od budućih skupova: kako ideju o sporazumijevanju među narodima najbolje ostvariti u nastavi njemačkog jezika kao stranog? Tako je — opet u skladu s izmijenjenim stavovima u odnosu prema izboru i obradi tekstova u nastavi njemačkog jezika kao stranog — odlučeno da se ti odgojni ciljevi mogu najbolje ostvariti na tekstovima lijepe književnosti. Stoga se i u podnaslovu simpozija

nalazi izričito istaknut taj aspekt rada u nastavi koji je godinama bio zapostavljen, može se čak reći i potpuno zanemaren.

Osim toga smatralo se da je njemački jezik kao strani u kvantitativnom pogledu posebno pogodan za ostvarivanje spomenutih ciljeva, i to stoga što se njemački kao materinski govori u četiri države s različitim društvenim uređenjima. Stoga je predsjedništvo Internacionalnog udruženja profesora njemačkog jezika zamolilo sovjetsko nacionalno Udruženje da na osnovi takve koncepcije organizira Internacionalni simpozij i da sva ostala nacionalna udruženja pozove na suradnju i učešće.

Pozivu Sovjetskog udruženja odazvalo se 35 nacionalnih društava sa 120 sudionika. Na simpoziju je održano 70 referata, a rad se odvijao u plenumu i u tri sekcije. Plenarna predavanja predstavljala su neku vrstu uvodnih izlaganja u okviru tematskih krugova sekcija: 1. Mjesto književnih tekstova u nastavi njemačkog jezika kao stranog u službi razumijevanja među narodima; 2. Problemi izbora književnih tekstova u nastavi njemačkog kao stranog jezika u pogledu ideje o sporazumijevanju među narodima i 3. Didaktičke mogućnosti korištenja književnih tekstova u nastavi stranih jezika u službi sporazumijevanja među narodima.

Plenarna predavanja održali su B. Ekmann (Danska): Nastava književnosti kao istraživanje konfliktnih sadržaja; 2. U. Förster (DRNj): Suвременa književnost DRNj u nastavi njemačkog jezika na srednjem stupnju s posebnim osvrtom na ogoj za međunarodno sporazumijevanje; M. D. Gorodnikova (SSSR): Mjesto književnosti u obrazovanju profesora njemačkog jezika; T. L. Motyleva (SSSR): Crtanje likova u njemačkoj antifašističkoj književnosti; R. Zellweger (Švicarska): Problemi izbora književnih tekstova u nastavi njemačkog jezika kao stranog s obzirom na ideju o međunarodnom sporazumijevanju.

Predavanje Bjørna Ekmanna bilo je prožeto uvjerenjem o primatu književnih tekstova nad civilizacijskim kod jezičnog posredovanja znanja, a onda je sadržavalo i apel za doživljajnim pristupom u obradi konfliktnih sadržaja o stvarnosti — upravo zbog polarizirane svijesti o njoj u današnjeg čitaoca. Razumijevanje ide po njemu preko uživljavanja baš zato što je to razumijevanje tuđeg, gdje nije dovoljno polučiti samo iskustveni ili spoznajni efekt spoznaje. Za bolje razumijevanje među narodima potrebno je i na jezičnom planu mijenjati stanje svijesti, jer i to dovodi do razlaganja realnih konflikata ili do sprečavanja njihova nastajanja u današnjem svijetu.

U obradi književnih tekstova i Gorodnikova vidi prvenstveno put k ostvarivanju odgojnih ciljeva nastave stranog jezika kako ih posreduje stil, jer tekstovi te vrste utječu istovremeno i na osjećaj i na razum, pri čemu intuitivni udio nije manji od racionalnog u spoznavanju. Pravilan izbor tekstova lijepe književnosti omogućuje odgojno i obrazovno prenošenje međukulturnih saznanja, pruža studentima mnoge prilike da osim govornih sposobnosti razviju i mišljenje i fantaziju, jer književnost pruža više i manje od informacije. Ali, oni upoznaju tako i povijest i nacionalnu kulturu tradiciju naroda čiji jezik uče. Na taj način doprinosi se adekvatnijem razumijevanju drugog naroda.

Kao poznati metodičar Ursula Förster s pravom u svom referatu na novijim primjerima ističe da se uključivanjem književnih tekstova u jezičnu nastavu individualizira pogled na svijet, pri čemu ona ne preza pred tekstovima s višom redundancijom, baš zato što oni jače emocionaliziraju spoznavaju.

Životno obogaćivanje književnošću na stranom jeziku postiže tako kroz tekstualno-recepcijsku, obradnu i književno-referentnu fazu najmanje dva cilja: razvijaju se jezično-komunikacijske sposobnosti učenika i stječu se izvan-jezička saznanja o zemlji i ljudima, uz razvijanje učeničke internacionalno orijentirane ličnosti.

Budući da je u funkciji književnosti — piše u svom referatu T. L. Motyleva — da bude spoznaja o čovjeku izrečena na estetički obogaćen način, ona može donekle utjecati na budući razvoj društva time što će ukazivati i kontrastivno — u konkretnom slučaju iz zapadnog i istočnog ugla — npr. na povijest i sadašnjost antifašističkog pokreta u Njemačkoj i svijetu, zatim što će različitim — historičkim i romanesknim — prikazivanjem povijesti dati više njene autentičnosti. U tom će se cilju književnost na stranom jeziku u prijelomnim vremenima slobodnije služiti stilskim sredstvima, koja će doduše otežati, ali i obogatiti jezičnu nastavu.

Da lijepa književnost u jezičnonastavnom procesu ima prednost pred kakvim kognitivnim očitovanjem o zemlji i ljudima, neosporno je i za Rudolfa Zellwegera. Neke vrlo neposredne forme neknjiževne jednojezične komunikacije u jasnoj svrhovitosti zbližavanja obiju njemačkih država zakazale su napokon i unutar jednog te istog naroda — upravo zbog jake politizacije, a slabe poetizacije iskaza. Zato i ovaj autor poseže za najširim registrima pjesničke riječi u stranom jeziku, polazeći od uvjerenja da su pjesnici ono najvrednije u svakom narodu, te da u međunarodnoj relaciji potiču uzajamno sporazumijevanje kao viši oblik jezičnog razumijevanja susjeda preko granice.

U *I sekciji* govorilo se vrlo živo o položajnoj ulozi književnosti kao jezične umjetnosti, čiji materijal — riječ — funkcionira po sebi i ne može biti jednostrano dekodirana u smislu simpozijske teme, pa time logično ni »u službi« čak ni tako visokih zahtjeva i ciljeva kao što je razumijevanje među narodima. Prije nego što ona ostvari komunikaciju s prošlošću ili sadašnjošću, s pojedincem ili društvom (tako što će — uzmimo — postati odjetnicom humanističkih, socijalnih ili političkih ideala), književnost mora ostvariti svoj najviši cilj i svrhu da bude umjetnički uvjerljiva. Tek u tom slučaju njena riječ može postati nosivom porukom, parolom. Stilska jedinstvenost te vrsti umjetnosti način je njene argumentativnosti, koji je nužno apelativan. Asocirajući, naime, neprestano postulate čovječnosti, među kojima mir fungira kao preduvjet i kao posljedica međunarodnog sporazumijevanja, književno je djelo — složili su se učesnici — u svojoj fiktivnosti često bliže manifestu o miru, nego što to može biti u svojoj dokumentarnosti. Autori su u službi riječi veliki, kad je njihova riječ u službi kritike, a ne opisivanja života. Ta kritičnost transcendirala književnost i preko dnevno-aktualističkog diktata, pa su za zapisanu simpozijsku temu od podjednakog efekta npr. historijska drama, umjetnička sudbina, povijesna evokacija, antička tema, politički song, ako je u svemu tom vidljivo odstupanje od klišeja. Razumijevanje kulturne i etničke povijesti u drugom jeziku ne ostvaruje se prepoznavanjem ni imitiranjem, već izvan shematizama. Tek onkraj kanonizacije i tekstova, koji su u nacionalnim književnostima kao potvrda baštine ušli u udžbenike, treba tražiti vrijednost za apostrofiranu funkciju književnosti. Komparativnost i kontrastivnost u proučavanju pomoći će da se razmaknu nacionalni klasiцитeti i otvori panorama cilja, od kojeg je književnost doduše uvijek jednako udaljena, ali kojemu — potežući spomenute registre — uvijek jednako teži.

Jer, naposljetku, ona nema drugih mogućnosti — reklo se — u vrijeme kad se mir osigurava istim sredstvima kojima se vodi i rat, nego da svoju šansu vidi u estetičkom djelovanju na etičkom prosvjeđivanju čovječanstva.

Većina referata *II sekcije* bila je posvećena problemima izbora književnih tekstova, pri čemu su uzimani u obzir ciljevi raznih stupnjeva učenja stranog jezika i prije svega odgojni dometi, koji se mogu ostvariti obradom i interpretacijom književnih djela. Osim toga bilo je referata koji su analizirali književni tekst kao posebnu vrst jezične komunikacije, koja i te kako ima mjesta u nastavi stranih jezika. Poznato je da književni tekst ne treba podvrgavati jezičkoj analizi, jer se time narušava cjelokupni estetski doživljaj takve vrste teksta. Međutim, ukazivanjem na specifičnu upotrebnu vrijednost pojedinih jezičkih sredstava — s ciljem da se postignu određeni stilski efekti — može se bitno doprinijeti obogaćivanju leksičkog fonda, ali i boljem shvaćanju književnog djela.

U ovoj sekciji održan je i jedan referat o »gastarbajterskoj« literaturi kao prilogu za sporazumijevanje među narodima. Do izražaja je došla i tema nacionalnih jezičkih varijanata i njihovo uključivanje u nastavni proces.

Posebna pažnja bila je posvećena i raznim literarnim rodovima i vrstama te u ovom poslu svrhovitom i nužnom izboru pjesama, dramskih djela, kratkih priča, pa i romana. Bilo je riječi i o domaćoj lektiri, individualnom čitanju, obaveznoj lektiri koja treba formirati književni ukus, ali isto tako ima ulogu i da informira te da motivira na dalje čitanje na stranom jeziku. Predlagani su i posebni tematski krugovi, kao što su tekstovi o miru, o povijesnom razvoju dotične zemlje, o kulturnoj tradiciji itd. U jednom je referatu iznijeta analiza više originalnih književnih tekstova, u kojima se javlja niz neprevodivih elemenata — ne samo jezičkih, već i kulturnospecifičnih, pragmalingvističkih i presupozicionalnih — koji iziskuju poseban tretman u nastavi jer mogu demotivirati i otežati rad.

III sekcija bila je posvećena didaktičkim mogućnostima korištenja književnih tekstova radi razvijanja internacionalizma i međunarodnog sporazumijevanja. — Poznato je da je u nastavi stranih jezika bio davan prioritet komunikativnoj komponenti, te da se stoga dijaloškim tekstovima u udžbenicima dugo posvećivala posebna pažnja, jer su predstavljali bazu za usmenu komunikaciju. Pri tom se međutim zaboravljalo na to da je i književni tekst osobita vrsta komunikacije, to je posebna vrsta teksta, koja doduše nije uvijek pogodna za razvijanje komunikativnih sposobnosti u učenika, ali koja je ipak dugo bila djelomično ili potpuno isključena iz udžbenika na svim nivoima učenja stranog jezika. Ako se u udžbenicima i našao poneki originalni književni tekst, onda je on gotovo isključivo služio za dijaloško ili monološko prepričavanje sadržaja, za proširivanje izražajnih mogućnosti učenikovih — i to većinom usmeno, rijetko pismeno — a ponekad i kao vježba za slobodniji govor. Rijetko se nastavnik međutim usuđivao da s učenicima starije dobi, pa i sa studentima na fakultetu pristupi interpretaciji teksta, jer se to smatralo prevelikim zahtjevom. Recepcija, reprodukcija i donekle komentar bile su dakle najčešće primjenjivane mogućnosti rada s književnim tekstom. Ali književni tekstovi nisu samo posebno organizirana vrsta teksta, koji je sastavljen od istog inventara jezičkih znakova i konstruiran po istim zakonomjernostima sintaktičkih veza među riječima kao i svi drugi tekstovi, oni su po funkcioniranju jezika više od toga. Poetsko djelovanje jezika nije neka osobitost jezičkih znakova, već funkcija njihova preobražaja, a seman-

tika poetskog teksta nije određena sumom pojedinačnih značenja tih znakova već kvalitetom, na osnovi koje su ta pojedinačna značenja strukturirana. Estetsko djelovanje poetskih tekstova počiva upravo na izvjesnoj distanci između onog semantički očekivanog i onog što iz djela proizlazi. I upravo taj moment koji je bitan za književni tekst treba da u nastavi stranog jezika posluži i kao motivacija za dalji rad, a i za bolje razumijevanje naroda, čiji se jezik uči.

Prema tome treba dvjema već navedenim fazama pri obradi književnog teksta — recepciji i reprodukciji — dodati i treću: interpretaciju kao osnovu za shvaćanje djela, pisca, njegovog vremena, pa i cijelog naroda iz kojeg je pisac ponikao. Književno djelo ne treba dakle samo da utječe na osjećaje; svojom specifičnom jezičko-umjetničkom formom ono treba da potiče na razmišljanje, da stimulira na novo čitanje, doprinosi boljem razumijevanju svijeta i drugog naroda u njemu.

Osim živih diskusija u okviru pojedinih sekcija — za što je bilo ostavljeno dovoljno vremena — razgovaralo se i u pauzama i intersekcijski prije plenuma. Osim toga sudionici su imali prilike prisustvovati satima njemačkog jezika u školi i na institutu, upoznati se s izuzetno angažiranim radom nastavnika Instituta za strane jezike »Maurice Thorez«, posebno u dobro organiziranom i odlično opremljenom multimedijalnom centru sa svim potrebnim suvremenim uređajima za učenje stranih jezika, s fonotekom i datotekom, videoprogramima što su ih sačinili sami nastavnici zajedno sa studentima. Ti studenti njemačkog jezika, među njima i neki od velike, i to ne samo moskovske umjetničke reputacije, izveli su posljednje večeri našeg izuzetno plodnog i bogatog boravka — kao neke vrsti fakultativnog znaka, dodatka i potvrde onih nastojanja, čija je integrativna gesta i dovela sudionike na simpozij — vrlo uspješan umjetnički program na zamjernom, gotovo materinskom njemačkom jezičnom nivou i s velikim umjetničkim dosegom.

Neda Gojmerac

TRI MILIJUNA ODRASLIH ANALFABETA U NJEMAČKOJ — O SIMPOZIJU »JEZIČNI DEFICITI OMLADINE I ODRASLIH« ODRŽANOM U DARMSTADTU

Da li je točno ono što predstavnici njemačke privrede već nekoliko godina tvrde, naime, da je nastava njemačkog jezika na njemačkim školama zakazala i da je upoznavanje s pravopisnim pravilima i normama standardnog jezika toliko u školi zanemareno da broj analfabeta rapidno raste? A možda je posrijedi nešto drugo? Možda je ono što se obično naziva propadanjem jezika, odnosno jezičnim deficitom omladine i odraslih, u stvari odraz pojava čiji se uzroci moraju tražiti na sasvim drugom području? Simpozij o toj problematici održan je 10. i 11. svibnja 1985. u Darmstadtu u organizaciji Instituta za nauku o jeziku i književnosti Visoke tehničke škole Darmstadt, Instituta za obrazovanje nastavnika i udruženja »Volkshochschulverband« zapadnonjemačke pokrajine Hessen.

U izlaganjima pojedinih referenata postojala je suglasnost o permanentnom smanjivanju jezične kompetencije, naročito u polaznika stručnih škola.